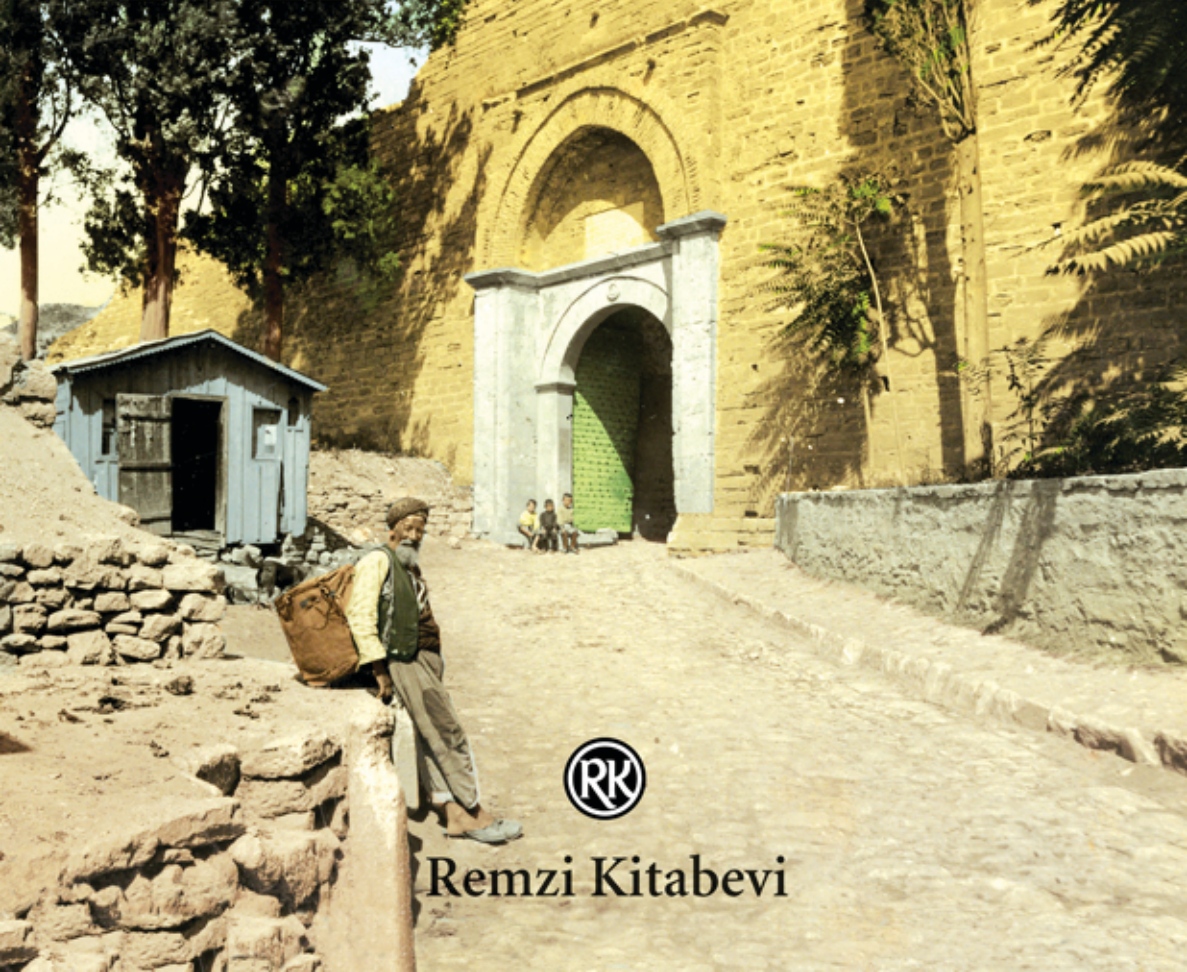

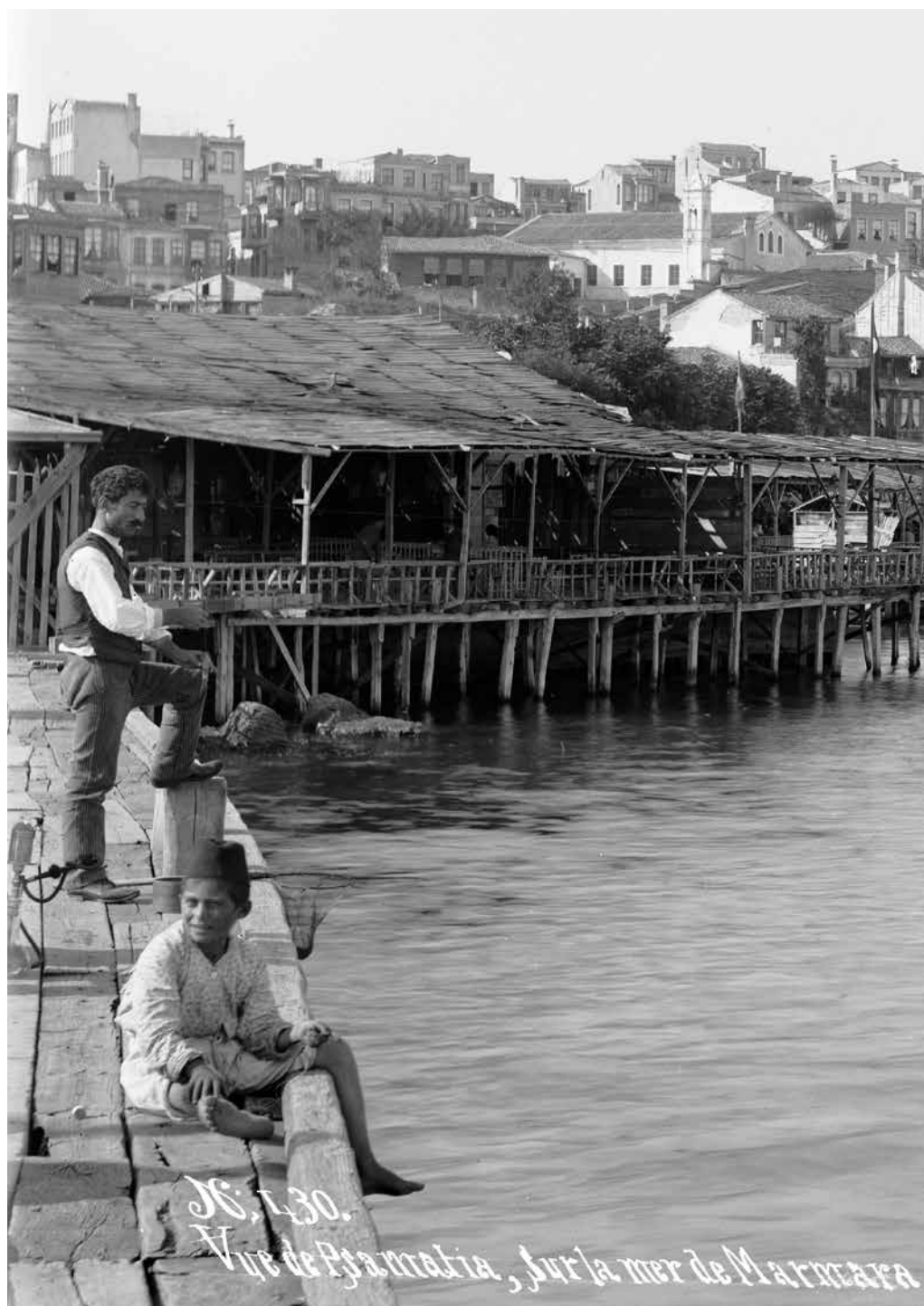
NURSEL GÜLENAZ / OYA KOCA

İstanbul'un Tarihi Yarımadası

YEDİKULE SAMATYA

Remzi Kitabevi

N. 130.

Vue de Psamatia, sur la mer de Marmara

NURSEL GÜLENAZ / OYA KOCA

ADIM ADIM

İstanbul'un Tarihi Yarımadası

YEDİKULE SAMATYA

Remzi Kitabevi

YEDİKULE-SAMATYA / Nursel Gülenaz – Oya Koca

© Remzi Kitabevi, 2018

Her hakkı saklıdır.
Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Editör: Nesrin Arslan

Kapak fotoğrafı: Sébah & Joaillier, Yedikule Kapısı, 1890-1899.

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1881-4

BİRİNCİ BASIM: Aralık 2018

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı: Seçil Ofset, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

4. Cad. No: 77 Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 12068 / Tel (212) 629 0615

Cilt: Çifçi Mücellit, 100. Yıl Mah., Matbaacılar Sitesi

5. Cad. No: 24-25 Bağcılar-İstanbul

Tel (212) 629 4783

İçindekiler

Önsöz, 6

Yedikule Hisarı, Altınkapı, Yedikule Tren İstasyonu

Yedikule Mezarlığı, 11; Altın Kapı / Porta Aurea 11; Küçük Altın Kapı / Propylea, 11; Yedikule Hisarı / Yedikule Zindanları, 25; Theodosius Surları ve Kapılar, 25; Yedikule Kapısı, 26; Tarihi Yedikule Bostanları, 53; Altıparmak Ahmet Baba Türbesi, 59; Kürkçübaşı Hüseyin Ağa Camisi, 60; Safa Meyhanesi, 61; Aksaray-Yedikule Tramvay Hattı, 63; Kazlıçeşme Deri Fabrikaları, 68; Kazlıçeşme Tabakhaneleri, 66; Yedikule Hayvan Barınağı, 69; Osmanlı Payitahtında Sokak Köpekleri, 73; Eski Yedikule Sinagogu, 76; Yedikule Tren İstasyonu ve Demiryolları, 78; Yedikule Gazhanesi, 81; Narlıkapı, 81

Studios Manastırı, Narlıkapı, Karamanlılar Kilisesi

Studios Manastırı / İmrahor İlyas Bey Camisi, 89; Samatya Süryani Kilisesi, 107; Genç Osman İlkokulu, 109; Hacı Hüseyin Ağa Camisi / Arap Kuyusu Camisi, 109; Narlıkapı Surp Hovannes Ermeni Kilisesi, 112; Narlıkapı Senti ve Sur Kapısı; Dülbentcizade Çeşmesi, 121; Studios Manastırı Sarnıcı, 121; Uşşaki Camisi, 121; Karamanlılar, 125; Karamanlılar Kilisesi 125; Samatya Aya Konstantin Kilisesi, 126

Samatya Meydanı, Sulu Manastır, Ağa Hamamı

Samatya Anarad Hıgutyun Ermeni Katolik Kilisesi, 135; Aya Nikola Rum Ortodoks Kilisesi, 137; Özel Hıgutyun Ermeni İlk ve Ortaokulu, 141; Yunus Emre Ortaokulu / Yedikule Alman Mektebi / 52. İlkokul, 141, 142; Samatya Analipsis Rum Ortodoks Kilisesi, 143; Samatya Senti ve Meydanı, 145; Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi, 152; Şen Sineması, 157; Mihrişah Hacı Kadın Camisi, 158; Hacı Kadın Hamamı, 159; Gürsoy Kırathanesi, 160; Fatih Belediyesi Marmara Eğitim Birimi, 162; Bestekâr Hakkı Sokak, 162; Aya Mina Rum Ortodoks Kilisesi, 162; Abdi Çelebi Camisi, 165; Samatya Sahaf, 166; Surp Kevork Ermeni Kilisesi / Sulu Manastır / Peribleptos Manastırı, 167; Özel Sahakyan Nunyan Ermeni Okulları, 174; Sancaktar Mescidi / Gastria Manastırı, 177; Ağa Hamamı ve Hamamların Günlük Yaşamdaki Yeri, 185; Zilciyan Zilleri, 202; Aziz Karpos ve Papylos Martyrionu, 206

Kaynakça, 215

Dizin, 219

Önsöz

Yedikule ve Samatya, eski İstanbul'un mütevacı, sakin dış semtleri... Fetih sonrası şenlendirme gayesiyle kente yerleştirilen gayrimüslimlerle Müslümanların, köklü Doğu Roma mirası etrafında dallı budaklı, girift bir kültürel yapı kurduğu kadim mahalleler... Sanatta, edebiyatta kuşaklara ilham veren mümbit zemin... Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan savaşlarla beraber, yok oluştan ve açlıktan kaçan mültecilerin eteklerine sığındığı şefkatli kucak...

Modern Cumhuriyet'in devrimlerinin kâdınları da sosyal hayata ortak etmesinin ardından sayfıyeye özgü, mütevacı ama eşsiz kalitede bir yaşayışa sahne olan caddeler, kıyılar...

Denizden gelen yosun kokusunun, güneşte kurutulan çirozların ve bereketi bol mutfaklarda pişen yemeklerin kokularının birbirine karıştığı kapı önleri... Bağrı lodosa ve Türk-Ermeni-Rum kardeşliğine açılan sokaklar...

Kitabımız, okuyucusuna yalnızca bir günlük yürüyüş rotasında yer alan yapıların tarihçesini anlatmayı hedeflemiyor: Renkliliği gitgide solsa da 1970'lere kadar kozmopolit karakterini yitirmeyen ve kalplere silinmez tatlı anılar bırakan bu semtlerin eski yaşayışını aktarmayı da amaçlıyor. Rotamızda ilerledikçe, şimdinin beton ormanlarda özlemi çekilen eski mahalle yaşantısının nelerin ya da kimlerin eseri olduğunu fark etmeye çalışacağız. Yeni kuşakların gözleri önünde, şaşırtıcı derecede kısa bir sürede silikleşmesinin sebep ve sonuçlarını ise hem satır aralarında, hem de gezdiğimiz sokaklarda arayacağız.

Cengiz Bektaş'ın İstanbul üzerine yazılardan birinde yer verdiği şu görüşüne katılmamak imkânsız: *"İstanbul Bizans'tan bu yana hep kentliliğin okulu olmuştur. Oysa kent artık bizim yaşama alanımız değil. Ortak yaşamımız olabildiğince az. Kente yalnızca gidip geliyoruz. Hepimiz, bir gün içinde ortalama üç-dört saat bir yerden bir yere gidip geliyor. Arkadaş ve dostlarımız için zamanımız yok. Ortak bir şeyleri paylaşmıyoruz... Kenti tanımıyoruz. Ken-*

ti tanımayan insan nasıl koruyabilir? Kenti tanımak, tarihi yapıları tanımak anlamında değil... 'Bu sokak, bu alan benim' diyen yok. Kentli kentliliğini savunmadı. Hiç kimse hiçbir yapıya 'sahip' çıkmadı... İstanbul'da her geçen gün bir şeyler yok ediliyor. Yok edilenler de, örgütlenme bilinci, sahip çıkma bilinci, ortak yaşam bilinci... Bir hayal kurmuyoruz. İstanbul'un geleceği ile ilgili hayal kurmak gerekir. Birlikte hayal kurmayı öğrenmemiz gerekiyor..."⁽¹⁾

Suriçi'nin bu güzel semtlerini tanıtmak üzere size rehberlik ederken, belki çoktandır yaşadığınız, belki ömrünüzde hiç geçmediğiniz bu sokaklarda sizi gezdirirken umudumuz, Yedikule ve Samatya'nın tarihi mirasına sahip çıkmayı hayal edecek kadar içine girebilmeniz, benimsemeniz...

14. yüzyılda Novgorod'dan hac için buralara gelen Stephen'in dediği gibi: *"Konstantinopolis'in içine girmek büyük bir ormana girmeye benzer, iyi bir rehber olmadan yol bulmak zordur."*⁽²⁾

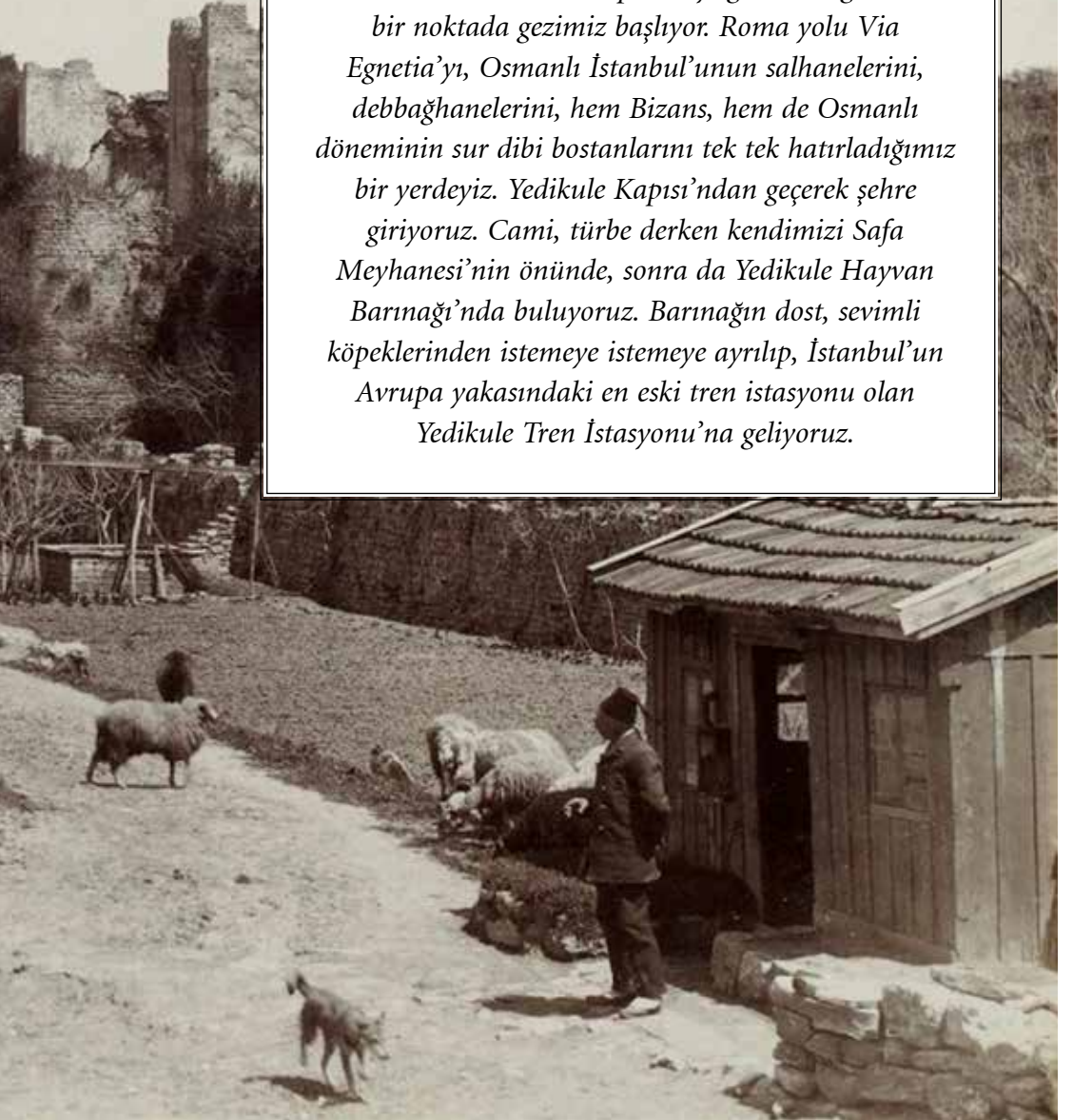
Nursel Gülenaz
Oya Koca
2018, İstanbul

-
- (1) Cengiz Bektaş, *İstanbul*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 11.
 - (2) George P. Majeska, *Russian Travelers to Constantinople in the Fourteenth and Fifteenth Centuries*, Dumbarton Oaks Research Library and Collection, Washington D.C., 1984, s. 44.

Yedikule Hisarı, Altınkapı, Yedikule Tren İstasyonu

II. Theodosius Surları'nın dışında, Altın Kapı ve Yedikule Hisarı'nı nispeten iyi görebileceğimiz bir noktada gezimiz başlıyor. Roma yolu Via Egnatia'yı, Osmanlı İstanbul'unun salhanelerini, debbağhanelerini, hem Bizans, hem de Osmanlı döneminin sur dibi bostanlarını tek tek hatırladığımız bir yerdeyiz. Yedikule Kapısı'ndan geçerek şehre giriyoruz. Cami, türbe derken kendimizi Safa Meyhanesi'nin önünde, sonra da Yedikule Hayvan Barınağı'nda buluyoruz. Barınağın dost, sevimli köpeklerinden istemeye istemeye ayrılıp, İstanbul'un Avrupa yakasındaki en eski tren istasyonu olan Yedikule Tren İstasyonu'na geliyoruz.

1) Yedikule Mezarlığı

2) Altınkapı

3) Yedikule Hisarı

4) Yedikule Kapısı

5) Altıparmak Ahmetbaba Türbesi

6) Kürkcübaşı Hacı Hüseyin Ağa Camisi

7) Safa Meyhanesi

8) Yedikule Hayvan Barınağı

9) Eski Yedikule Sinagogu

10) Yedikule Tren İstasyonu

Gezimize Yedikule Hisarı'nın önündeki **Altın Kapı**'dan başlıyoruz. Basileuoussa (Şehirlerin Ecesi) ve Megalopolis (Büyük Şehir) unvanlarının sahibi Akdeniz havzasının kültürel merkezi bu kentin, kendisine zaferle dönen imparatorlarına açılmış kapısının karşısındayız. Günışığının üzerine eğik düştüğü akşamüzerleri, mavi gökyüzüne karşı sıcak tonlarla aydınlanan mermer kuleleriyle göze çok hoş görünen bu takkapı, İstanbul'un korunmuş, zamana yenilmemiş, en değerli yapılarından biridir. Büyük bir savaşın ardından zafer kazanmış ordusuyla başkente dönen Roma imparatorunun halkına barışı geri getirişini onurlandırmak üzere, anıtsal zafer takı inşa edilmesi geleneğine uyularak tasarlanmıştır.

Latince Porta Aurea, Rumca Khryesai Pylai olarak adlandırılan bu takkapı, imparatorun tören yolunun başlangıcıdır. Osmanlılar zamanında “*Güzel Kapı*” ya da “*Yıldızlı Kapı*” denilen bu geçit, yapımından bin altı yüz yıl sonra bugün hâlâ etkileyici... Karşısına kent silüetini delen azman apartman blokları dikilmiş, yanına Marmaray'ın beton tünelleri inşa edilmiş olsa da durumuna razı. Her gün yüz elli sefer Yenikapı'dan Kazlıçeşme İstasyonu yönünde karanlıktan yüzeye çıkan metronun cep telefonlarından dikkatini ayırıp kendisine dalgın gözlerle bakan yolcularına asaletle selam ediyor. Selamını alan bir, iki kişi olursa avunuyor. Paris'teki Arc de Triomphe, Londra'daki Marble Arch, New York'taki Washington Square Arch gibi 19. yüzyıldan kalma zafer takları her gün kentlilerin etrafını sarmasına alışkınken, 4. yüzyıl eseri Altın Kapı kent yaşamına kenar duruyor.

Türk-Bizans mimari kompozisyonunun bir parçası olarak **Yedikule Hisarı**'yla beraber varlığını sürdüren Altın Kapı'ya batı tarafından yaklaşmak, dış surdaki **Küçük Altın Kapı**'yı (*Propylea*/ön kapı) da göreceğimiz bir nokta seçmek iyi olacaktır. Bostan olarak kullanılan hendegin yaklaşık altı yedi metre derinlikte olduğu tel örgü çekili batı kıyısından bakmak için **Yedikule Mezarlığı**'nın içine girmek gerekiyor.

Burası küçük, düzenli bir mezarlık; Marmara kıyısından Haliç'e uzanan hat boyunca Yedikule, Mevlanakapı, Topkapı, Edirnekapı, Silivrikapı gibi sur kapılarının adlarıyla ayrı ayrı anılan eski mezarlıklar

*Altın Kapı ve Küçük
Altın Kapı.*

silsilesinden bugüne baki kalan parçalar var içinde. Sur dışı, gravürlerde ve önceki asırdan fotoğraflarda adeta taştan bir orduyla kuşatılmış gibi görünür. Uzun yoldan gelmiş savaş yorgunu neferlerin İstanbul'a varmanın rehabetiyle servilerin gölgesine serilip, omuz omuza payitahtı hayranlıkla izlerken, bir daha hiç uyanmayacakları sonsuz uykuya dalıp kaldıkları zannedilebilir. Yahya Kemal Beyatlı'nın "Aziz İstanbul" şiirinin son iki dizesi onları anlatır sanki:

*...Yaşamıştır derim en hoş ve uzun rüyâda
Sende çok yıl yaşayan, sende ölen, sende yatan*

Osmanlı ülkesini ilk kez gören 19. yüzyıl gezginlerinin pek çoğu Türk mezarlıklarının mistik havasından, şairane görsellüğinden, yaşayanların ölmüşleriyle içli dışlı hallerinden çok etkilenmiş, eserlerinde çeşitli tespit ve karşılaştırmalara yer vermişlerdir. Türklerin aileleriyle, özellikle dini bayramlarda mezarlıkları ziyaret etmeleri, ölülerinin ruhuna gitsin diye yeme içme, eğlence ve dinlenceyi buralara taşımaları Hristiyan Batılılara çok farklı görünür. Masallarıyla tanıdığımız Hans Christian Andersen de aynı düşüncelerle buraları gezenler arasındadır. Danimarka'dan, Doğu'nun kentlerine çıktığı uzun yolculuğunu anlattığı, *Bir Şairin Çarşısı*⁽³⁾ adlı seyahatnamesinde, 1841 yılında İstanbul'da geçirdiği günlere ait bölümde hayranlık, hatta şaşkınlık

(3) Hans Christian Andersen, *A Poet's Bazaar*, Hurd and Houghton, New York, 1871, Cilt 3, s. 37-41.

ifadeleriyle yazılmış birkaç sayfayı “Üsküdar’daki Mezarlık” başlığı altında, Türklerin mezarlıklar etrafındaki yaşayışına ayırmıştır. Andersen, göz alabildiğince uzanan mezar taşlarını “hasattan sonra sürülen tarladaki buğday saplarına” benzetirken, yaşamla ölümün kendi ülkesindeki gibi kaçgöç halinde olmamasına, “ölüler ormanı” ile yaşayanlar arasına bir duvar ya da çit konulmamasına şaşar.

Mezarlıkların şehir peyzajının kesintisiz bir devamı olduğu dönemlerden kalan servilerin gölgesinde asırlarca huzurla uyuyan eski Osmanlılar bugün artık gözden kaybolmuş, tarihi taşların bir kısmı Topkapı-Yedikule arasında açılan otomobil yolu için yok edilmiş, kalanlar da yapılaşma telaşındaki modern İstanbulluların ayakları altında kalmadan, sanki kendiliklerinden kalkıp, arkalarına bakmadan, usulca meçhule yürüyüp gitmişlerdir. Halbuki sorsak, soy sopumuz hakkında e-devletten daha çok şey öğrenebilirdik bu gidenlerimizden... Aileler açısından birer soy kütüğü, kimin soyunun nereden gelip, nereye gittiğini gösteren belge olan eski taşlar için, “mezarlıklar açık hava arşividir” diyen eski eser uzmanlarına kulak verirse, Osmanlı başkentinin, arşivinin yüzde seksenini kaybetmiş olduğunu da kabul etmemiz gerekir.

Osmanlı mezarlıklarında yatan erkeklerin başucuna dikilen taşın şeklinden, tepesindeki kavuk, serpuş, fes gibi başlıkların çeşidinden nereye, nasıl bir mensubiyeti bulunduğunu, sosyal statü ve vazifesi, varsa tarikatı uzaktan anlaşılır, kitabesi okunmadan bile hakkında fikir sa-

Osmanlı mezarlığı.

hibi olunurdu. Dünyanın en çeşitli mezar taşları repertuarı Osmanlılara özgüydü. Devlet adamları, yeniçeriler, esnaf, tarikat ya da ilmiye mensupları gibi çeşitli zümreler, mezarlıkta birbirinden farklı alamet-i farikalar ile temsil edilirler, birbirlerine benzer gibi görünseler de her yörenin hem taş yapısı, hem kaligrafı, hem dili, bulunduğu vilayetin, ilin, kasabanın gelenek ve göreneğine göre değişirdi. Kitabe okuyamayınların, tepesindeki başlık ve üzerine kazılı semboller sayesinde bir mezar taşının merhum sahibinin kimliği hakkında fikir edinmesi mümkündü. Uzun yıllarını tarihi mezar taşlarını araştırmaya, belgelemeye adanmış, kitaplar yazmış bir araştırmacı olan Necdet İşli, bu konuda şunları söylüyor; “Bizim mezarlıklarımızın sanatsal değeri vardır. Bir nevi sanat atölyesi sayılırlar; taş oyma, hat sanatı ve edebi açıdan şaheser denecek örnekler bulunur. Rahmetli Ziyad Ebuzziya’nın ilginç bir tespiti vardır bu konuda. Şöyle der: ‘Dünyada hiçbir millet yok ki, hayatta başında taşıdığı sarığı veya kavuğu mezar taşına koysun.’ Bu, ülkemizdeki mezar taşlarını tanımlayan kanun gibi bir sözdür. Hangi mezar taşının tepesinde kallavi denilen koni şeklinde bir kavuk varsa bilin ki orada bir sadrazam yatmaktadır. Hocaları, taktığı ‘örf’ denilen sarıklarından tanırınız. Sarık, islami bir semboldür, Peygamber sünneti olarak baş tacı edinilmiştir, kefenin başın üzerinde taşınmasıdır, çözülünce kefen bezi olarak kullanılabilir. ‘İlmiye sarığı’ denilen, kendi içinde üç türe ayrılan sarıklar kişinin şeyhülislam, müftü, kadı veya müderris olduğunu anlatır; merhumun hangi dergâha, meşrebe mensup olduğunu gösterir tarikat başlıkları şeklinde yapılmış mezar taşları da vardır. Diğer yandan ayrı mezarlıkları olan yeniçerilerin başlarındaki serpuşların şekli rütbe gösterir. Yeniçeri ağaları, çorbacılar ve zabıt mezarlarının tepesinde çatal kalafat denilen başlık türü yontulur, bunlar da kendi içinde dağdağan, kalafat, börk diye ayrılırdı. Yaşarken elbiselere işlenen, kollara dövme yapılan –kılıç, bayrak, balık, kuş, fener, keser, üç balık, hurma ağacı, gemi gibi– askeri bölük sembolleri, öldüklerinde yeniçerilerin mezar taşlarına işlenirdi. Mesela, yeniçeri 56. bölümünün işareti çıpaydı.”⁽⁴⁾

İşli’nin büyük heyecanla araştırdığı mezar taşları arasında ironik kitabesine, “Zalim avrat elinde ölen merhum mağfur Kazancı El Hac Mehmet Ruhuna...” yazdırılmış bir yeniçeri mezarı bulunduğunu da belirttiikten sonra sözü Osmanlı kadınlarının taşlarına getirelim. Yaşarken peçe ve kafes arkasında kalan kadınların mezarlıklarda da erkeklerin bir adım gerisinde kaldığını, üçgen ya da oval tepelikleri olan,

(4) Birol Biçer, “Mezar Taşlarının Sırrını Çözen Adam”, <http://www.derki.com/inceledik/mezar-taslarinin-sirrini-cozen-adam/>

mütevazı ama zarif floral bezemeli başlıksız şâhidelerle temsil edildiklerini belirtelim.

Evvelce tam Yedikule'nin dışında yer alan mezarlığın büyük kısmı 1950'lere doğru ortadan kaldırılmış, yerine benzin istasyonu inşa edilmiş, bugüne kalan içine girdiğimiz kabristanda birkaç eski Osmanlı taşı sağda solda devrilmiş, bazıları yürüyüş yollarının karo kaplamaları üzerine bahçe mobilyası gibi ilâştirilmiş. Mezarların kendine özgü florasını temsilen servilerin aralarında olduğu, bu civarın yegâne toplu ağaç kümesi ölümler sayesinde burada dokunulmadan yaşamakta. Kabristanın yalnızlığı, sessizliği, arka planda yükselen Yedikule ve Altın Kapı'ya da sirayet etmiş, 1874'te seyyah/yazar Edmondo de Amicis'e olduğu gibi bugün bize de hüznün hissi veriyor.

Savaş kazanarak eve dönen Roma askeri birliklerinin imparator komutasında şehre giriş yaptığı güzergâh üzerinde kalan bu alanı bin yıl önce kaplayan his neydi acaba? Gurur ve neşe olabilir belki... Takkapının sağ ve sol kemerleri içinden askerlerin şehre girişi sırasında ahalinin haykırışlarını, beyaz mermer kulelerin üzerinde bakışları ufka dikilmiş duran kanatlı zafer heykellerine mızraklarıyla selam vererek geçen piyadelerin ayak seslerini, miğfer ve kalkanların metalik gürültülerini, güneş altındaki metal parıltılarını, atların kişnemelerini, nal seslerini, savaş esirlerinin ve ganimetlerin ardından kortejiyle gelen mağrur imparatorun orta kemerden geçmeden beyaz atından inip, yeri üç kere öpmesini, kentin ileri gelenlerince selamlanışını, altından bir defne çelenginin başına konulmasını, takdirleri kabul edişini gözümüzde canlandırabiliriz.

Zafer alayları haricinde tahta çıkmak üzere Hebdomon'daki (imparatorluk merkezini işaret eden mil taşının yedinci kilometresindeki yerleşke, bugün Bakırköy) kilisede taç giyen imparatorlar da 5. yüzyıldan itibaren şehre Theodosius Surları'ndaki Altın Kapı'dan girerler, tören yolu Mese'ye dahil olur, tezahüratlar arasında imparatorluk forumlarından geçerek Büyük Saray ve Senato'ya girişlerin olduğu, sonradan üzerinde Ayasofya Kilisesi'nin inşa edileceği Augusteum meydanına varırlardı. Orta cadde manasına gelen Mese (bir kısmı Osmanlı dönemi Divanyolu altındadır) doğu batı aksında şehirdeki ticari ve kültürel hareketliliğin omurgasını oluşturan geniş ana caddeydi; taş kaplı yolun iki tarafı –özellikle Ayasofya-Çemberlitaş arası– portikliydi, yani yolun sağ ve solunda kiremit örtülü sütun sıraları bulunuyordu. Mese tören yolu, Konstantinos Surları'na gelindiğinde– günümüzde Ese Kapı/İsa Kapı denen mahalde, ikinci bir Altın Kapı'dan daha geçiyordu. Şehrin kurucusu Konstantin'in tasarladığı fakat 337'de-

Yedikule kartpostali.

ki ölümünden sonra yapıldığı düşünülen, 1509'da depremle yıkılana dek ayakta kalan bu daha eski Altın Kapı, Doğu Roma başkentinin ilk takkapısıydı. 15. yüzyılda bir seyyahın *porta antiquissima pulchra*, güzel antik kapı olarak tariflediği bu yapıdan bugüne fiziki bir iz kalmamıştır. Takkapılar da, isimlerini imparatorlardan alan forumlar (büyük meydanlar), devasa sütunlar ya da obeliskler gibi Romalılara hükümdarların prestijli geçmişlerini ve siyasi güçlerini hatırlatan unsurlardı.

Altın Kapı'nın karşıdan gördüğümüz taşla örülü orta kemer açıklığı, bir zamanlar sadece yaldızlı kafeslerle kapalı tutuluyor, kemer alınlığında "Kim ki Altın Kapıyı Yapar, Altın Çağı Getirir" yazıyordu. Doğu Roma'nın ufukta "altın ışıklar saçarak yükselişi"ne gönderme yapan, imparatorluğun bu topraklarda kalıcı siyasi gücü tesis ettiğini ilan eden bu "slogan" ile altın çağı getirdiğine işaret edilen kişi kimdi? Kaynakların eksikliği ve bazı belirsizlikler, Altın Kapı'nın kesin inşaat tarihi ve yaptıran imparatorun kimliği konusunda sanat tarihçilerini uzun yıllar şüphede bırakmıştır: Surlar yapılmadan önce kendi başına duran bir zafer takı olarak mı, kara surlarının perde duvarı inşa edilirken mi, surlar bittikten sonra mı yapılmıştı? Kemerlerin üzerindeki yazıtlar da bu konuda yardımcı olmaz hatta belirsizliği körükler. Takkapı, İmparator I. Theodosius'un darbeci General Maximus'u 388'de yenmesinden sonra 391'de kente dönüşünde mi, yoksa 425'te İmparator II. Theodosius'un batıda bir başka darbeciyi yendiği savaştan dönüşünde mi ilk olarak kullanılmıştır? Teshisi netleştirecek arkeolojik kazıların eksikliğinin yarattığı bu tartışmalarda ağırlıklı gö-

rüş, yapının I. Theodosius döneminde, Roma'daki Septimus Severus ve Konstantin zafer takları model alınarak, inşa edildiği yönündedir. Romalı mimarların takkapının yapılacağı yeri seçerken ve planını yaparken durmadan büyüyen Konstantinopolis'in yeni surlara ihtiyacı- nı öngördükleri kabul edilir. Bu sayede, Altın Kapı'nın kare planlı da- yanıklı yan kulelerinin Gotlar ve Hunların gitgide artan tehditleri kar- şısında Konstantinos surlarının 1,5 km batısına dokuz yılda inşa edi- lecek olan II. Theodosius Surları'na, 9. ve 10. burçlar olarak, kolay- ca dahil edildikleri sanılmaktadır. Tarihçilere göre genç II. Theodosi- us kendi adıyla anılan güçlü savunma surlarının tamamlanmasından sonra, zafer kapısına yaldızlı bronz kapı kanatları ve orta kemer üzeri- ne askeri başarılarıyla anılan dedesi I. Theodosius'u fillerin çektiği bir savaş arabasında gösteren bronz heykel grubunu koydurmuştur. 5. ve 6. yüzyıllarda Batı'dan yola çıkıp Roma devlet yolu *Via Egnatia*'yı kat ederek Konstantinopolis'e varanlar, yekpare mermer bloklardan yapılmış izlenimi veren Altın Kapı'nın bu göz alıcı kompozisyonunu görür görmez Doğu Roma'nın, zenginliğinin etrafına yaydığı güvenlik duy- gusunu uzaktan dahi hissediyor olmalıydılar.

Altın Kapı'nın yüksekliği 19,18 metredir. Kenarları 18,34 metre ge- nişlik ve 16,88 metre derinliğe sahip kare kesitli iki yan kulenin ortası- na yerleştirilmiş üç kemerli yapı, 66 metrelik genişliğiyle etkileyici bir kütle oluşturur. Kuleler, surlarla beraber –isyan-kâr Vitalian'ın ordusu- na (514), sayısız tekneyle Marmara kıyılarına çıkarma yapan Araplara (670'ler), mızrağını Altın Kapı'nın üzerine asmaya yemin ederek kenti kuşatmaya gelen barbar Krum'a, Slav ve Avarlarla desteklenen Bulgar ordusuna (813) ve Bulgar kralı olmak isteyen Simeon'un kuşatmaları- na (913) dayanmıştır. Moloz taşla yapılmış kulelerin cepheleri, yarım metre kalınlığında, yaklaşık ikiye bir metre ebatlarında Marmara Ada- sı mermerinden kesme bloklarla kaplanmıştır. İmparatorların resmi- geçidine ayrılan takkapının orta kemeri 8,5 metre genişlik, 15,5 metre yükseklik, yan kemerler ise 5,75 metre genişlik ve 10,88 metre yüksek- liktedir. Muhtemelen Latinlerin gidişiyle 1261'den hemen sonra ke- merler duvarlarla örülüp kapatılmış, sadece ortada küçük bir kapı bı- rakılmış, bu dolgu içinde estetik gözetilmiş –yapıya ait mermer sütun, ayak, başlık, lento ve kornişten oluşan mimari elemanlar orta geçide takım halinde aktarılarak kullanılmıştır.

Ülkemizin ilk restoratör ve mimarlarından Cahide Tamer, 1958- 1961 yılları arasında Yedikule'de Büyük ve Küçük Altınkapı'nın res- torasyonlarını titizlikle yürütürken, beden duvarlarını oluşturan mer- mer blokların 1910'daki depremde yerinden oynamasıyla kısmen yı-

İstanbul'un Tarihi Yarımadası

YEDİKULE SAMATYA

Nursel Gülenaz ve Oya Koca, doğup büyüdüğü kentin eski semtlerine duydukları merak ve düşkünlükleriyle Yedikule ve Samatya'yı birkaç yıl gözlemlediler. Çok katmanlı bir geçmişe sahip olan, anacaddesi bile Bizans ve Osmanlı dönemlerinden beri aynı güzergâh üzerinde bulunan bölgenin tarihi eserlerini araştırdılar. Bölgede semtlilerle tanışarak, eşsiz İstanbul yaşayışına dair anılara sahip kuşakların kalplerinde ve ruhlarında saklı kalanları keşfettiler.

Tüm bu izlenimlerini paylaştıkları Yedikule-Samatya, "Adım Adım İstanbul'un Tarihi Yarımadası" serisinin ikinci kitabı. Bu kitapta yazarlar, okuyucuyu tarihin değişik dönemlerine doğru, bin bir hikâyenin farklı farklı ipuçlarının peşinde, sokak sokak gezmeye davet ediyorlar.

www.remzi.com.tr

ISBN 978-975-14-1881-4

9 789751 418814